

GROTESKA.

FRANCE BEVK.

Pročelje cerkve svete Ane je stalo v senci; njene baročne okraske je medlo razsvetljevala obločnica; pročelja hiš, ki so stala na nasprotni strani, je oblivala lunina svetloba. Trg je bil prazen. Dva stražnika sta ga v zaspanem pomenku merila podolgem in počez. Iz kavarne je stopil zapozneli gost, zavil ušesa v ovratnik svoje suknje in izginil v ulico.

V globini nad cerkvenimi vrati je stala sveta Julijana; v desnici je držala palmovo vejo, v levici je imela verigo; na verigi je bil hudič, ki je v svoji dvestoletni starosti kazal ostre zobe v posmeh brezvercem in v strah vernikom.

Hudiču je bilo dolgčas. V nebeško veselje zamaknjena svetnica ni gledala nanj. Štel je hiše na nasprotni strani. Prešteval je okna od prvih nadstropij do podstrešij in nazaj. Bral je, napisal in sestavljal iz njih najrazličnejše rebuse in imel peklensko veselje nad tem, da jih je zopet reševal. Naenkrat so mu obstale oči na lepó pobeljenem, čisto obnovljenem poslopju. To poslopje je krasilo vse polno belih, v trdi omet reliefno vdelenih napisov. Taki napisi vsebujejo navadno od učenih in krepstnih ljudi napisane zlate izreke, ki hudiča globoko bolijo. Zato ni čuda, da v teku let ni niti enkrat prebral pomembnih napisov in je komaj ta večer, v uri dolgočasja, obvisel pogled na prvem napisu na levi strani: Umetnost je resnica! Hudič je pričel trepetati. Smeh, ki mu je zlezal v oči, je počasi prešel na obraz in zlezal v vse telo. Tresla se je celó veriga, na kateri je bil privezan.

Tedaj je odbila ura polnoči. Ko je odbrnel zadnji udarec, se je hudič odločil za nekaj posebnega. Dvignil je verigo in jo pregrizel med zobmi. Tiho je položil nogo na baročni okrasek, priklonil telo, kolikor se temu ni upiral zatekel trebuh, oprijel se z rokama gorenjega dela stebra in spustil noge navzdol. S parklji je otipal venec, ki se je vil v špiralah okrog stebrov, popustil se z rokama, oprijel se stebra s koleni ter zdrčal s precejšnjo naglico v globino.

Ko je zadel ob podnožje stebra, se je ozrl. Slišal je, da nekdo prihaja. Prihuljeno je stisnil grbo v senco, da je prihajajoči izginil. Nato je cepnil na tlak, zaplesal parkrat pred cerkvijo in skočil na vodnjak ter gledal par trenutkov Neptuna, ki je neumorno zlival vodo v kotanjo. Od tu je izginil v samotno ulico.

Ustavil se je pred dvonadstropno hišo. Ta edina je imela še eno okno odprto in svetla luč je sijala v nji. V mali sobi je živel šolnik Petran, ki je mnogo delal in mnogo veroval; nad tri četrtine njegovega življenja je bilo posejanega z zlatimi izreki. Ob urah samote in oddiha se je zatekal k umetnosti, in še tedaj le zato, da se nasrka novih resnic. Ta večer je še pozno listal po umetniški reviji.

Hudič je postal za trenutek na ulici in zahotelo se mu je sijajne šale. S kremplji se je oprijel žleba in se pogнал kvišku. Ko je bil dovolj visoko, je z desnico zgrabil za podboj okna, nato se je poprijel še z levico. Obvisel je črn na steni hiše kot razpeta koža podlasice, ki se suši. Še en sunek, čepel je na oknu, en skok, sedel je; prekrizal je roki na kolenu, parklji so mu viseli v sobo.

Smeje se je gledal v Petrana, ki se je zamaknil v stran revije, na kateri je bila v čistosti lilije naslikana ženska, ogrnjena v polprozoren pajčolan. Bil je uspel posnetek moderne slike. Pod sliko je bilo z mastnimi črkami natisnjeno: Čistost. Opazoval je lepe črte ženskega telesa in ugodje mu je sijalo iz oči; tedaj je začutil, da se je nekaj zganilo na oknu.

Dvignil je glavo in zastrmel v vruga. Ta se je smejal tiho, neslišno, in se je tresel po vsem životu. Petranu se je zdelo najbolj čudno, da se tega nenadnega in nenavadnega pojava ni čisto nič ustrašil; vsaj groze ni občutil.

Gledal je hudiča nepremično in vzel v roke škarje, da bi se branil, ako mu pride preblizu.

Hudič pa se ni ganil. Sedel je in dejal mirno, kot da sedi vsak večer na oknu in se ž njim pogovarja.

»Odpri škarje!«

Petran je odprl škarje.

»Iztrizi žensko, čistost nemarno!«

Petran je pogledal revijo. Na gladkem papirju je ležala Čistost, zavita v tenek

pajčolan s toliko previdnostjo, da so bile le deli njenega telesa sramežljivo zabrisani.

Desnica je pritisnila za škarje, ki so mehanično zarezale v papir in z lahnim hreščanjem plesale po črti med temnim ozadjem slike in med blede nadahnjeno postavijo lepote in niso te meje prestopile niti za las. Petranu je šumelo v glavi, tajna neznana moč ga je obvladala, pot mu je oblil čelo.

Ko je izstrigel zadnji košček in so škarje padle na mizo, se je hudič zakrohotal, objel kolena, zvil se v klobčič in se razpočil kot bomba.

Petran ni utegnil pogledati na okno, ko je že sedela pred njim na mizi Čistost, živa, iz mesa in krvi, visoka 1 m 65 cm, temnolasa, bleščečih se zob in dišeča po kolinski vodi. Smehljala se je.

Nato je stegnila roko in dejala:

»Daj mi cigareto!«

Petran ji je ponudil tobakiro. Vzela je iz nje cigareto in jo je prižgala še preden ji je mogel ponuditi ognja.

Pihnila je dim v zrak in ga koketno pogledala.

»Ali veš, kdo sem?«

Petran se je zopet začudil, da ga ni čisto nič groza. Pogledal je na prazno mesto v reviji in dahnil: »Čistost!«

»Kaj?« se je zasmejala, da ji je zaletel cigaretni dim in so ji solze stopile v oči.

»Kaj si dejal? Jaz sem Doroteja, hči predmestnega krčmarja in njegove priljebnice. Mati je umrla za ogabno boleznijo. Slikar Vočka je bil šaljav človek in sem mu bila model za Čistost. Bogvé kje je plagiral tisto čistost; na meni je ni našel, ker je tudi ni iskal.«

Petran jo je gledal. Njen obraz v resnici ni bil podoben onemu na sliki. Njegova vsebina je nekam izginila in niti sence prejšnjega občutka več ni bilo. Na licih je nosila tanke gubice, umazan okvir je obkrožal oči. Telo je dihalo poželenje skozi pajčolan; cesar oko ni moglo opaziti na sliki, je našlo tu v obili meri; čuti so pričeli goreti, kot da sede na žerjavici poželenja in greha.

»Z isto pravico bi mu bila model za Ljubzen, dasi sem ga sovražila. Ker je delal iz norčevanja, sem mu pustila, da se je norčeval.«

Zamislila se je; če obraz res kaže izraz naše misli, tedaj njene misli niso bile vesele. Najbolj čudno pa se stori človeku, kadar vidi lahkomišelnico žalostno. Tako se je storilo tudi Petranu. Doroteja je opazila spremembo in ga je vščipnila v lica.

»Dolgočasiš me!«

»Kaj naj rečem?« je dejal Petran, ki je brozgal po svojem spominu za zlatimi izreki in se mu niti eden ni zdel prikladen.

»Dobro! Zabavala bom jaz tebe! Če ti ne bo dolgočasno, seveda.«

Petran je prikimal; ni vedel kaj reči.

»Ko sem bila majhna, me je imel rad samo oče, ki me je trikrat na dan pretepel in mi samo enkrat dal jesti. Ko sem odrastla, je hotel kovati denar iz mene. Preden pa sem bila prodana, sem zvečer skočila v vodo, pa sem se skrila za vrbo; oče me je iskal in nato molčal, ker je mislil, da sem mrtva.

V smradni beznici zakotne ulice sem postala dekla; ni mi bilo posebno težko, beznice sem bila vajena od doma in njenih gostov tudi. Tam me je zapeljal pisatelj, ki je iskal snovi za svoje velike romane in mi je obljubljal, v kar niti sam ni verjel. Nazadnje je spisal o meni podlistek. Natančno stoinpetdeset vrstic z naslovom in podpisom vred. Gnus in revščina od prve do zadnje vrste. Nisem ga videla nikoli več, ne brala o njem.

Nekoč je zašel v beznico gosposki gost, ki je spoznal, da sem lepa. Ni me vzel iz usmiljenja že takoj drugi dan s seboj, a glavno je bilo, da sem stanovala v hotelu, oblekla se v svilo ter se čez noč spremenila. To je bil grd človek. Ko je odšel drugam, me je prodal nekomu drugemu, in preden sem se zavedela, me je ta vzel kot po pogodbi kupljeno blago. Ta človek pa mi je izčrpal polovico moči, še stradala sem pri njem. Bila sem vesela, da sem prešla v druge roke. Nekega dne pa so izginili vsi in hotelir me je postavil na cesto.

Ulica ni bila več moja. Tudi beznica mi je postala pretuja. Ko sem stala na mostu in merila z očmi daljavo od ograje do vodne površine in od todi do dna, je stopil nekdo k meni.

»Kaj je z vami, lepota?«

»Nič.«

»Pojdite z menoj!«

Biti je moral vrag, ki mi je videl v dušo. Šla sem ž njim. Bil je slikar, ki si je nakopal misel, da mora slikati svoje največje delo — Čistost. Prosil me je, naj mu bom za model. Privolila sem. Pripravil me je za to delo, kot da hoče naslikati grešnico. Ko mu je bila anatomija mojega telesa povsem znana, se je lotil dela. Ko je sliko dokončal, je bil čas, da se me je naveličal. Stisnil mi je v roko nekaj denarja in odprl vrata. Dejala sem mu:

„Otroka bom imela.“

Zaprli je vrata in nisem se upala več potrkati.

Deseti dan za tem nisem ničesar zaužila, enajsti dan so me zaprli, dvanajsti dan so me zopet izpustili. Trinajsti dan me je najel neki človek, naj mu kuham in služim. Tu bom nekaj izpustila iz svoje povesti. Čez tri dni pa sem mu ušla in me je zasledoval.

Noč je bila črna in deževalo je. Tla so bila opolzka, reka je šumela v globini in valila s seboj vse, kar je dosegla. Na cesti nad reko me je oni človek dohitel in prepoznala sem ga. Planila sem pod cesto, kjer se je strm breg spuščal do reke. Letela sem v divjem begu, da je padalo od mene vse, lasnice, ruta, ogrinjalo... Nisem se mogla ustaviti. Noga je skliznila na opolzki zemlji, izgubila sem pol zavesti in se pogreznila v noč.

Podzavestno se spominjam, da so me zagrnili valovi. Dvignila sem roke, pa jih je zopet pokopalo. Bila sem tako zelo težka in mokra. Reka me je valila dalje, mrtvo, osteklenelih oči, dokler se moje krilo ni zapletlo med korenine. Tam sem ostala tri dni in nihala kot ura, ki kaže čas ponoči in podnevi.

Četrty dan me je voda odtrgala; nekoliko niže me je zgrabil vodni vrtinec in me je zagnal v drugo stran. Val me je butnil pod skalno duplino, kjer sem obstala.

Ko je splahnila voda, sem obležala na peščenih sipini, z obrazom obrnjenim proti nebu. Nihče me ni našel. Moje oči so pile solnčno luč. V mojem telesu se je naselilo drugo življenje, ki je žrlo mojo lepoto. Črvi so mi izdolbili oči, izsušili jezik, razgrizli prsa... Cunje so razpadale, danes sem okostje. Niti črvov niti mravelj ni — nobenega prijatelja nimam več...«

Prenehala je. V besedi je bilo otožje, na ustnih nasmeh. Ogorek druge cigarete je vrgla na tla. Pogledala je Petrana; temu so sijale oči kot blaznemu. S težavo se je odlepila beseda iz njegovega grla.

»To ni res! To ni...«

Doroteja je skočila na tla; tančica je skoraj razgalila njenó telo. Dala je Petranu roko: »Pojdi!«

Šel je napol v sanjah. Vedla ga je skozi predsobo in po stopnicah. Vežna vrata so bila odprta, stopila sta na ulico.

V daljnem zvoniku je odbila ura dve po polnoči. Petran se je zavil v suknjo. Doroteje ni zeblo, dasi je od njene roke vel neznan mráz.

Šla sta mimo cerkve; na pročelju še ni bilo hudiča. Zavila sta mimo samotne kapele v ozko ulico. Petran se je ozrl v kapelo. Pod oltarčkom je bil grob pobožnega opata, ki je bil njegov sorodnik. Petran ga je videl, kako se je izločil iz reliefa na nagrobni plošči in mu je iznad latinskega napisu pomembno požugal s prstom.

Smrten strah je popadel Petrana; Dorotejina roka pa ga je tiščala za zapestje kot klešče; njen obraz je bil zamaknjen naprej, za pogledom so šle stopinje.

Šla sta skozi alejo, skozi grozen mir golih vej in sta dospela do reke. Ta je šumela in suvala ob bregove kot da sovraži zemljo. Ko sta prišla na most, je stopil Janez Nepomuk s svojega piedestala in ju ni pustil dalje. Molče je zavila Doroteja na levo. Po stezi sta šla navzdol do reke, dokler nista stala do gležnjev v vodi.

Tam je ležal čoln, dvojno veslo je bilo v njem.

»Odveži čoln!«

Ubogal je in sedla sta na trhle deske.

»Veslaj!«

Veslal je. Čoln je plul na nasprotni breg, dasitudi ga ni nihče vodil. Le šum reke in pljuski vesel je bilo slišati.

Na sipini pod skalno duplino sta stopila na suho.

Mesec je sijal s polno svetlobo na pesek, na katerem je ležal bel okostnjak, oglodan in pol preperel. Par predmetov je ležalo ob njem.

»Snemi prstan z levece!«

Ubogal je. Od dotika so prsti na rokah okostja izgubili zadnje vezi in razpadle so koščice kot jagode molka.

Petran se je ozrl in ni videl nikogar več. Pred njim je ležalo belo okostje, reka je šumela, mesec je sijal vsečez. Prstan mu je padel iz rok, planil je v čoln. Veslal je kot blazen. Ko je dosegel nasprotni breg, je bežal med stene in med ljudi, mimo cerkve in poslopja z zlaganim napisom; zdelo pa se mu je, da beži za njim Doroteja, ki je izgubila pajčolan in oblike telesa ter je gol okostnjak.

Petranu je curljal pot po vsem telesu, ko je planil v svojo sobo in zaklenil za seboj vrata. Zdelo se mu je, da je nekdo udaril nanje. Potem je bilo vse tiho. Luč je gorela.

Na mizi je ležala revija, odprta na strani z neizrezanim posnetkom moderne slike, Čistosti slikarja Vaška, idealizirane in zlagane Doroteje, ki trohni ob reki...

LOKA.

TINE DEBELJAK.

Loka: bela hiša, kmečki grunt,
po stenah nageljni, v oknih dekleta,
na večer fantje: Na vas... na vas...
pojo pred kapelico.

Prizidana je na klanec pred grad.
Pod gradom v delavnik razhójena cesta...
In voda: v mlinih melje,
pada na kolesa žag,
stroje v blaznih vrtincih vrti,
da v težke misli kot v kokone sviloprejk
se prede, zapreda revno srce...
v fužini s kladivom kuje se takt:
»Je dan, je dan... Kaj nam mar:
nagelj in pesem in grad, sveti grad«...

O sveti grad — samostan:
strma je pot navzgor,
ne vidimo v sveti dvor —
le rože slutimo,
molitve žena, ki Boga gledajo...
vijugasta pot kot življenje:
kot starec morda že priromaš do vrat,
da pozvoniš...

Loka: bel grunt na strmini,
čez dan v delu,
na večer v pesmi,
v noči sveti se grad v mesečini,
v njem Bog —
naš Gospodar...

OBRAZI.

CIRIL JEGLIČ.

1. LJUBITELJICA FANIKA.

Boter Feliks imajo radi žgance in pravijo, da so ljubitelj. Tudi gospa Možunova je ljubiteljica ter stršansko ljubi turške znamke, kanarčke in morske prešičke. Eh, vsak človek je ljubitelj: eden ljubi žgance in ljubljansko zelje, drugi sardine in zajčje pastete, tretji parfum in visoke podpetnike in tako naprej lepo po vrsti, kakor je božjemu usmiljenju všeč. Fanika je pa ljubiteljica vrtnarstva.

Že o postu je Fanika nasejala solato »Čudež ljubljanski« ter postavila zabojček s posevkom nad ognjišče. »Za Lojzeta, ki ima rad solato!« je molila iz srca. In še fajgeljček je postavila na toplo, da bi čimprej zadišalo po ljubezni. Ter se je Bog usmilil pa je ondan prišel Lojze na obisk.

»Zate!« mu je Fanika pokazala solato. »Kako zelení, — ali ni že srčkana in krasna?«

»Jaz ne maram solate!« se je odrezal Lojze.

»Oh! — Glej, Lojze, pa poglej tale popek: iz njega požene cvet, veš, takšen cvet, ki mu pravijo —«

»Kokodajs!« se je zarežal Lojze.

»Lojze,« je vzdrtela Fanika, »kaj, ali ne maraš več ne nageljnov, ne rožmarina?«

»To je za punčare!« je povedal fant.

»Kakšen ljubitelj je pa zdaj ta Lojze?« se je utrgalo v srcu nesrečne deklice. In je fanta povabila še na malico.

Pa je oné onegavi slavnostno torto hrustal, a Fanika mu je zabrenkala na mandolino in zapela:

»Venček na glavi se
bliska iz kitice...«

»Ne bodi no prismojena!« se je naenkrat vzmahnil Lojze. »Saj menda nismo zaljubljeni!«

Ko puh zle prikazni je butnilo v obraz drhteče deklice in strahotno ko udarec v dušo je jeknilo iz ubitega glasu mandoline, ki je krehnila na tla.